

بررسی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در بین جوانان با تأکید بر جنسیت (مطالعه موردی: دانشجویان دختر و پسر دانشگاه مازندران)

دکتر محمود شارع پور^۱

دکتر علی رحمانی فیروزجاه^۲

صدیقه رضایی پاشا^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۱۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۶/۲۰

چکیده

منظور از سرمایه‌ی اجتماعی، سرمایه و منابعی است که اعضای جامعه با برقراری تماس با یکدیگر و پایدار ساختن این روابط، می‌توانند به دست آورند. نقش مؤثر و بی‌نظیر این مفهوم در ساختار روابط بین افراد و گروه‌ها در اجتماع و کارکرد آن در تسهیل دستیابی به نتایج سودمند اجتماعی-اقتصادی، بررسی وضعیت این مفهوم در جامعه یکی از دغدغه‌های محققان اجتماعی در دهه‌ی اخیر شده است. بدین منظور مقاله حاضر درصدد است به بررسی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی جوانان با تکیه بر شاخص جنسیت (مطالعه موردی: دانشجویان دختر و پسر دانشگاه مازندران) بپردازد. برای تحلیل و تبیین این موضوع، چارچوب نظری تحقیق بر اساس نظریات پاتنام، کلمن، بوردیو طراحی و تبیین گردیده است. از لحاظ روش شناسی، برای بررسی این موضوع با روش پیمایشی و ابزار پرسشنامه از ۳۸۷ نفر از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه مازندران که به روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای و طبقه‌ای متناسب انتخاب شده‌اند، اطلاعات لازم جمع‌آوری شده است. جهت اطمینان از اعتبار پرسشنامه از اعتبار صوری و جهت بررسی روایی پرسشنامه از پیش‌آزمون^۴ و آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری بین میزان هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد اجتماعی، و مشارکت انجمنی دانشجویان دختر و پسر جامعه آماری مورد نظر وجود دارد.

واژگان کلیدی: سرمایه‌ی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، دانشجویان دانشگاه مازندران، هنجارهای تعمیم یافته

۱. استاد گروه علوم اجتماعی دانشگاه مازندران

۲. استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل

۳. کارشناس ارشد حوزه پژوهش مؤسسه آموزش عالی سبز

^۴ -Pretest

مقدمه

دغدغه تنزل روابط اجتماعی از جمله موضوعاتی است که به کرات در جامعه‌شناسی کلاسیک و معاصر به چشم می‌خورد. شاید بتوان به تعبیری گفت که تولد جامعه‌شناسی معلول نگرانی مربوط به روند رو به تنزل روابط اجتماعی در نتیجه صنعتی شدن و آغاز مدرنیته بوده است. جامعه‌شناسان اولیه درباره انتقال از گمینشافت به گزلسافت و یا در مورد تأثیر زندگی شهری بر حیات انسانی نظارت فراوانی ابراز داشته‌اند. به نظر زیمل فرآیندهایی نظیر تقسیم کار فزاینده؛ عقلانیت مفرط؛ سلطه روز افزون و... سبب پیدایش دل‌زدگی و احتیاط در روابط اجتماعی موجود در کلان شهر شده است. به موازات افزایش افراد؛ روابط چهره به چهره کارکرد خود را از دست داده و جای خود را به نوع دیگری از روابط می‌دهند. به اعتقاد زیمل؛ نتیجه چنین شرایطی؛ ناپایداری روابط و کاهش اعتماد اجتماعی است (شارع‌پور، ۱۳۷۹: ۱۵).

یکی دیگر از پیامدهای تنزل روابط اجتماعی به خطر افتادن تولید کالاهای عمومی است، منظور از کالاهای عمومی منابعی است که تمامی اعضای جامعه می‌توانند از آن‌ها به صورت رایگان استفاده کنند؛ (مثل حکومت دموکراتیک، امنیت اجتماعی، کمک‌های اقتصادی و اطلاعات). پس زندگی جمعی و پیوندهای فعال و پویا میان اعضای اجتماع می‌تواند موجبات رفاه و خوشبختی جامعه را فراهم نماید که این پیوندها را با عنوان سرمایه‌ی اجتماعی می‌شناسند؛ سرمایه‌ی اجتماعی یعنی اعتماد و شبکه‌های تعاملی که می‌تواند با تسهیل اقدامات هماهنگ؛ کارایی گروه را در دستیابی به برخی اهداف خود بهبود بخشد. نقش چشمگیر سرمایه‌ی اجتماعی و نحوه‌ی حضور آن در زندگی کنش‌گران اجتماعی به عنوان راه حلی برای مشکل تولید کالاهای عمومی، توجه بسیاری از جامعه‌شناسان از جمله جیمز کلمن، پیر بوردیو، رابرت پاتنام و فرانسیس فوکویاما را به خود جلب کرده است (همان: ۱۶-۱۵).
علائم متعددی گزارش شده‌اند که نشان می‌دهند سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یک عامل مهم اثرگذار بر روابط اجتماعی روز به روز فرسایش می‌یابد و ضعیف می‌گردد. این مسأله هم در سطح جهانی و هم در سطح ملی مشاهده شده است. طبق نتایج حاصل از مرور اجمالی بر ادبیات موضوع، مشخص شده است که در بسیاری از کشورهای جهان، سرمایه اجتماعی رو به کاهش گذاشته است و این کاهش به

مدت چند دهه است که ادامه دارد. بررسی وضعیت کلی تحول شاخص‌های سرمایه‌ی اجتماعی در نزدیک به ۳ دهه اخیر گویای آن است که ایران از این روند مستثنی نیست. شگفت آور آن است که در ایران کاهش سرمایه‌ی اجتماعی علی‌رغم وقوع پدیده‌هایی نظیر انقلاب، جنگ، گسترش نفوذ مذهب و افزایش میزان تحصیلات که همگی از عوامل به وجود آورنده‌ی سرمایه‌ی اجتماعی به شمار می‌آیند، صورت گرفته است (خوش‌فر، ۱۳۸۷: ۱).

با توجه به کارکردها و آثار سرمایه‌ی اجتماعی در یک جامعه، می‌توان گفت: مسأله اصلی این تحقیق، بررسی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی جوانان با تکیه بر جنسیت است؛ لذا سؤال اساسی که این تحقیق به دنبال پاسخ آن می‌باشد این است که: آیا میان میزان سرمایه‌ی اجتماعی دختران با پسران تفاوتی وجود دارد؟

با توجه به طرح مسأله، سؤال‌های محوری زیر برای پاسخگویی در این تحقیق مورد توجه قرار می‌گیرند:

- میزان سرمایه‌ی اجتماعی افراد جامعه چقدر است؟
- آیا جنسیت را می‌توان از عوامل مؤثر بر کاهش یا افزایش سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه دانست؟

مبانی نظری

ریشه استفاده از اصطلاح سرمایه‌ی اجتماعی به سال ۱۹۱۶ میلادی برمی‌گردد. زمانی که این مفهوم برای اولین بار توسط هنیفن، که یک اصلاح‌گر امور مدرسه بود، مطرح گردید. سپس در سال ۱۹۶۱، جین جاکوبسن که یک برنامه ریز شهری بود، از این اصطلاح استفاده کرد. به اعتقاد او، برای یک شهر، شبکه‌ها نقش سرمایه‌ی اجتماعی دارند. سپس این مفهوم در اقتصاد مورد استفاده قرار گرفت. ولی در واقع این جیمز کلمن و تحقیق او در زمینه مشارکت در امور مدرسه (در شهر شیکاگو) بود که سبب جلب توجه امروزی به این مفهوم شد. سپس بوردیو و بعد در دهه‌ی ۱۹۹۰، پاتنام از این مفهوم برای

مطالعه نهادهای دموکراتیک در ایتالیا استفاده کرد. پس می‌توان گفت که مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی^۵ از دهه ۱۹۲۰ مطرح گردیده ولی در طی دو دهه اخیر بوده که به شدت مورد توجه قرار گرفته است. تعاریف زیادی برای مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی ارائه شده که سبب سردرگمی در مورد آن گردیده است. به علاوه از اصطلاحات و مفاهیم بسیار متعددی برای ارجاع و اشاره به سرمایه‌ی اجتماعی استفاده می‌شود، نظیر انرژی اجتماعی، روحیه اجتماع، پیوندهای اجتماعی، فضیلت مدنی، شبکه‌های اجتماع، اوزون اجتماعی، منابع اجتماعی، شبکه‌های رسمی و غیررسمی و چسب اجتماعی. مفهوم سازی‌های متعددی نیز بر اساس خاستگاه نظری محققان در مورد این مفهوم صورت گرفته است. قبل از سال ۱۹۸۱ تعداد مقاله‌ها و مجله‌های علمی که در فهرست واژگان کلیدی آن‌ها نام سرمایه‌ی اجتماعی وجود داشت، فقط حدود ۲۰ مقاله بود. بین سال‌های ۱۹۹۱ و ۱۹۹۵ این تعداد به ۱۰۹ مقاله رسید و بین سال‌های ۱۹۹۶ و ۱۹۹۹ این تعداد به ۱۰۰۳ مقاله افزایش یافت (بام، ۲۰۰۰).

دیویس (۲۰۰۱)، معتقد است که در ارتباط با این مفهوم دو دیدگاه نظری وجود دارد: دیدگاه نئومارکسیستی^۶ و دیدگاه نئولیبرالی^۷. بوردیو نماینده دیدگاه نئومارکسیستی و پاتنام نماینده دیدگاه نئولیبرالی است. دیدگاه نئومارکسیستی تأکید زیادی بر دسترسی به منابع و مسأله قدرت در جامعه دارد. بوردیو بر نقش انواع مختلف سرمایه در باز تولید روابط نابرابر قدرت، تأکید داشت. درحالی‌که کلمن معتقد بود که سرمایه‌ی اجتماعی بر اساس کارکرد آن تعریف می‌شود، سرمایه‌ی اجتماعی یک هویت مجزا و مستقل نمی‌باشد بلکه شامل هویت‌های مختلفی است که دارای ویژگی‌های مشترکی هستند؛ تمام آن‌ها شامل برخی از ابعاد ساختار اجتماعی بوده و برخی از کنش‌های افرادی که در درون ساختار هستند را تسهیل می‌کنند (کلمن، ۱۹۹۰: ۳۰۲).

در زمینه تعریف سرمایه‌ی اجتماعی می‌توان به سه نفر به طور مشخص اشاره کرد: پاتنام از سنت فلسفه سیاسی، کلمن و بوردیو از سنت جامعه‌شناسی. درحالی‌که آثار کلمن به شدت بر محققان آمریکای شمالی در تحقیق‌های مربوط به سرمایه‌ی اجتماعی تأثیر گذاشته، آثار بوردیو بیشتر بر محققان

---

۵ - Social Capital

۶ - Neo - Marxist

۷ - Neo - Liberalist

اروپایی مؤثر بوده است. این دو نفر در دو قاره مختلف، در یک زمان واحد در مورد نظریه سرمایه‌ی اجتماعی بحث می‌کردند ولی ظاهراً از کار یکدیگر چندان مطلع نبودند (شارع پور، ۱۳۸۸: ۶۹).

دیدگاه صاحب نظران سرمایه‌ی اجتماعی

در بررسی مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی، توجه به نقطه نظرات سه تن از محققان حائز اهمیت فراوانی می‌باشد که عبارت است از: پی‌یر بوردیو، جیمز کلمن، و رابرت پاتنام.

بوردیو

به اعتقاد بوردیو، سرمایه می‌تواند در سه شکل مختلف خود را نشان دهد: سرمایه‌ی اقتصادی^۸ که قابل تبدیل به پول بوده و در شکل حق مالکیت، نهادینه می‌شود. سرمایه‌ی فرهنگی^۹ که تحت شرایط خاصی قابل تبدیل به سرمایه‌ی اقتصادی بوده و در شکل مدارج تحصیلی، نهادینه می‌شود؛ و بالاخره سرمایه‌ی اجتماعی که تحت شرایط خاصی قابل تبدیل به سرمایه‌ی اقتصادی بوده و در شکل اصالت و شهرت، ممکن است نهادینه شود (نام نیک).

بوردیو، جزو اولین محققانی بود که به تحلیل سیستماتیک ویژگی‌های سرمایه‌ی اجتماعی پرداخت. بر اساس تعریف بوردیو سرمایه‌ی اجتماعی، حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده بین افراد و به عبارت ساده‌تر، عضویت در یک گروه است. البته سرمایه‌ی اجتماعی مستلزم شرایطی به مراتب بیش از وجود صرف شبکه پیوندها می‌باشد. در واقع، پیوندهای شبکه‌ای می‌بایست از نوع خاصی، یعنی مثبت و مبتنی بر اعتماد باشند.

به اعتقاد بوردیو، سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان شبکه‌ای از روابط، یک ودیعه طبیعی یا یک ودیعه‌ی اجتماعی نیست بلکه چیزی است که در طول زمان برای کسب آن باید تلاش کرد. به تعبیر بوردیو، سرمایه‌ی اجتماعی محصول نوعی سرمایه‌گذاری فردی یا جمعی، آگاهانه یا ناآگاهانه است که به دنبال تثبیت یا باز تولید روابط اجتماعی است که مستقیماً در کوتاه مدت یا بلندمدت، قابل استفاده هستند (بوردیو، ۱۹۸۶: ۲۵۱).

---

^۸ - Economic Capital

^۹ - Cultural Capital

پس سرمایه‌ی اجتماعی نوعی ابزار دسترسی به منابع اقتصادی و فرهنگی، از طریق ارتباطات اجتماعی می‌باشد. تأکید بوردیو بر مشارکت فرد در شبکه‌های اجتماعی است که این مشارکت سبب دسترسی او بر منابع و امکانات گروه می‌شود. پس تئوری بوردیو به فهم این نکته کمک می‌کند که چگونه فرد می‌تواند با استفاده از سرمایه‌ی اجتماعی، موقعیت اقتصادی خود را در جامعه بهبود بخشد. به نظر می‌رسد که در دیدگاه بوردیو، سرمایه‌ی اجتماعی و فرهنگی، ابزاری هستند برای این که فرد سرمایه‌ی اقتصادی خود را افزایش دهد. پس در دیدگاه بوردیو، سرمایه‌ی اجتماعی نوعی محصول اجتماعی است که ناشی از تعامل اجتماعی می‌باشد (شارع پور، ۱۳۸۵: ۳۲).

کلمن

کلمن، اولین محقق بود که به بررسی تجربی مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی و عملیاتی نمودن آن پرداخت. در مقایسه با بوردیو، کلمن از مفاهیم دیگری برای تعریف سرمایه‌ی اجتماعی استفاده کرد و در چارچوب سنت نظری متفاوتی سخن می‌گوید. کلمن، به جای تعریف سرمایه‌ی اجتماعی بر حسب ماهیت و به طور کلی محتوای آن، به کارکرد آن توجه دارد. به اعتقاد او، سرمایه‌ی اجتماعی بخشی از ساختار اجتماعی است که به کنش گر اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به منابع خود دست یابد. این بعد از ساختار اجتماعی شامل تکالیف و انتظارات، شبکه‌های اطلاع رسانی، هنجارها و ضمانت‌های اجرایی است که انواع خاصی از رفتار را تشویق کرده یا مانع می‌شوند. اگر فرد الف کاری برای فرد ب انجام داده و اعتماد داشته باشد که فرد ب در آینده این کار را جبران خواهد کرد، این نوعی انتظار را در فرد الف و نوعی تکلیف را برای فرد ب ایجاد می‌کند (کلمن، ۱۹۸۸).

بدین ترتیب جیمز کلمن، جامعه‌شناسی که به نقش سرمایه‌ی اجتماعی در ایجاد سرمایه‌ی انسانی و پیامدهای آموزشی و تحصیلی سرمایه‌ی اجتماعی علاقمند بود، سرمایه‌ی اجتماعی را بر حسب کارکرد آن تعریف نموده است. «سرمایه‌ی اجتماعی یک عنصر مجزا نیست بلکه مجموعه‌ای از عناصر متفاوت است که دارای دو ویژگی مشترک هستند: تمام این عناصر دارای برخی از جوانب ساختار اجتماعی بوده و برخی از کنش‌های افراد واقع در درون ساختار را تسهیل می‌نمایند» (کلمن، ۱۹۸۸).

از دیدگاه کلمن، مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی نشان‌دهنده‌ی آن است که چگونه ساختار اجتماعی یک گروه می‌تواند به عنوان منبعی برای افراد آن گروه، عمل کند. کلمن وجود سرمایه‌ی اجتماعی را در اعتماد، اطلاع‌رسانی و ضمانت اجراهای کارآمد، روابط اقتدار و میزان تکالیف در گروه می‌داند. به اعتقاد کلمن، سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند به سه شکل ظاهر شود: اول، تکالیف و انتظاراتی که بستگی به میزان قابلیت اعتماد به محیط اجتماعی دارد. دوم، ظرفیت اطلاعات برای انتقال و حرکت در ساختار اجتماعی تا بتوان پایه‌ای برای کنش فراهم نمود و سوم، وجود هنجارهایی که توأم با ضمانت اجرایی مؤثر باشند.

کلمن، هم‌چنین معتقد است که همانند دیگر انواع سرمایه، سرمایه‌ی اجتماعی نیز مولد است ولی اگر این سرمایه تجدید نشود به اتمام خواهد رسید. پاتنام، نیز معتقد است که هر چقدر مردم با یکدیگر بیشتر کار کنند، سرمایه‌ی اجتماعی بیشتری تولید خواهد شد و هرچه مردم جامعه کمتر با یکدیگر کار کنند، سرمایه‌ی اجتماعی موجود در جامعه به اتمام خواهد رسید. هیلی، نیز بر این باور است که بایستی از «اوزون اجتماعی» محافظت کرد و راهبردهای خاصی برای حفظ و تجدید آن تدوین کرد. تفاوت بوردیو و کلمن در این است که درحالی‌که بوردیو معتقد است فرد می‌تواند صاحب سرمایه‌ی اجتماعی باشد و آن را از آن خود کند، کلمن، معتقد است که سرمایه‌ی اجتماعی متعلق به تعامل اجتماعی است و فرد صاحب آن نیست. کلمن، به بررسی تأثیر فقدان سرمایه‌ی اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان و ترک تحصیل پرداخته است. درحالی‌که بوردیو بیشتر به این نکته علاقمند بود که چگونه سرمایه‌ی اجتماعی در موقعیت‌های اجتماعی مختلف، سبب افزایش سرمایه‌ی اقتصادی می‌شود، کلمن بیشتر به درک این نکته علاقمند بود که چگونه سرمایه‌ی اجتماعی موجود در خانواده و اجتماع منجر به سرمایه‌ی انسانی برای فرد می‌شود (شارع پور، ۱۳۸۵: ۳۴).

خلاصه این که، به نظر می‌رسد که بوردیو دارای دیدگاه تضاد^{۱۰} و کلمن دارای دیدگاه کارکردی^{۱۱} در زمینه سرمایه‌ی اجتماعی هستند.

---

۱۰ - Conflict

۱۱ - Functionalist

پاتنام

سومین متفکر برجسته در زمینه سرمایه‌ی اجتماعی رابرت پاتنام، استاد علوم سیاسی دانشگاه هاروارد می‌باشد. اکنون نام پاتنام بیش از همه با این مفهوم پیوند خورده است زیرا او با موفقیت توانست این مفهوم را از حلقه علمی و آکادمیک خارج و وارد عرصه رسانه‌های جمعی کند. پاتنام بیشتر بر تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی در سطح ملی علاقمند می‌باشد، این که سرمایه‌ی اجتماعی چه تأثیری بر نهادهای دموکراتیک و در نهایت بر توسعه‌ی اقتصادی دارد. تعریف پاتنام از سرمایه‌ی اجتماعی مستقیماً تحت تأثیر کلمن می‌باشد. پاتنام، در تعریف سرمایه‌ی اجتماعی می‌نویسد: «اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که همکاری و تعاون را برای نیل به منافع متقابل آسان می‌سازند». تفاوت عمده بین پاتنام با کلمن و بورديو در این است که پاتنام این مفهوم را فراتر از سطح فردی و در سطح ملی به کار گرفته است. به اعتقاد پاتنام، شبکه‌های مشارکت مدنی (نظیر انجمن‌های شکل گرفته در نظام همسایگی، تعاونی‌ها، باشگاه‌های ورزشی و نظیر آن‌ها) از اشکال اساسی سرمایه‌ی اجتماعی محسوب می‌شوند. این شبکه‌ها، هنجار معامله به مثل را در جامعه تقویت می‌کنند (همان: ۳۵).

یکی از بحث‌های اساسی که در چند دهه‌ی اخیر وجود داشته، این است که نهادها از یک سو و از سوی دیگر هنجارهای اجتماعی و فعالیت‌های فرهنگی، چقدر برای تحقق یا ثبات رژیم‌های دموکراتیک سیاسی، اهمیت دارند؟ این بحث در شکل جدید خود در دهه ۱۹۶۰ مجدداً پدیدار گشت، زمانی که طرفداران تندروی نهادها (مثل ساموئل هانتینگتون) با طرفداران تندروی فرهنگ مدنی (مثل آلموند و وربا) روبروی هم قرار گرفتند. پاتنام از جمله متفکران سیاسی است که با گروه مکتب فرهنگ مدنی، بیشتر موافق است. پاتنام در کتاب معروف خود تحت عنوان^{۱۲} بسیار تحت تأثیر الکسی دوتوکویل قرار دارد. او در تحقیق تجربی خود در ایتالیا ادعا می‌کند که علت تفاوت عملکرد نهادهای سیاسی و اقتصادی در نواحی مختلف ایتالیا ناشی از تفاوت آن‌ها در زمینه میزان تحقق «اجتماع مدنی» است. به اعتقاد پاتنام، تفاوت در سرمایه‌ی اجتماعی علت اصلی ایجاد تفاوت بین مناطق مختلف در زمینه اجتماع مدنی است. به عبارت دیگر، مناطق دارای سرمایه‌ی اجتماعی زیاد، دارای اجتماع مدنی

---

^{۱۲} - Making Democracy Work

زنده و پرشوری بوده و در نتیجه، اقتصاد پررونق و نهادهای سیاسی فعال دارند ولی مناطق دارای سرمایه‌ی اجتماعی اندک، هم در عرصه اجتماع، هم در عرصه اقتصاد و هم در عرصه سیاست دچار مشکل هستند (شارع پور، ۱۳۸۸: ۸۳).

این تأیید همان جمله معروف وربا است که: هم ظرفیت و هم انگیزه مشارکت افراد در سیاست، ریشه در نهادهایی دارد که اساساً غیرسیاسی هستند، نهادهایی که فرد در طول حیات خود با آنها در ارتباط است.

خلاصه این که، رابرت پاتنام ۲۵ سال به مطالعه دموکراسی در ایتالیا پرداخت و دریافت که مناطقی از ایتالیا که دارای سرمایه‌ی اجتماعی بالایی هستند، دارای توسعه‌ی اقتصادی بیشتری نیز می‌باشند و دولت محلی آنها بیشتر در مقابل مردم پاسخگو است. به هر صورت دموکراسی نیاز به سرمایه‌ی اجتماعی دارد و بدون سرمایه‌ی اجتماعی، درخت دموکراسی خشک می‌شود یا اصلاً ریشه نمی‌دواند. پاتنام، در تحقیق خود به این نتیجه رسید که وجود روابط افقی^{۱۳} در مناطق شمالی ایتالیا (یعنی مشارکت گسترده در فعالیتهای گروهی، اعتماد اجتماعی و همکاری) سبب پیدایش دموکراسی بهتر و توسعه اقتصادی بیشتر شده است. در حالی که وجود روابط عمودی^{۱۴} در مناطق جنوبی ایتالیا (یعنی تمرکز قدرت در میان زمین‌داران، مشارکت اجتماعی اندک مردم و تخصیص فردگرایانه فرصت‌ها) منجر به نابرابری اجتماعی شده است. پاتنام ریشه‌های این وضعیت را در گذشته دور دنبال کرده و به این نتیجه رسیده که: نمی‌شود گفت که جوامع چون ثروتمند هستند، مدنی می‌شوند بلکه برعکس، چون مدنی هستند، ثروتمند می‌شوند (همان: ۸۴).

به عبارتی، ادعای پاتنام این است که وجود فرهنگ مدنی قوی یا سرمایه‌ی اجتماعی، بستر شکل‌گیری دموکراسی و رشد اقتصادی می‌باشد. پاتنام معتقد است که سرمایه‌ی اجتماعی اثرات نیرومندی بر بسیاری از ابعاد گوناگون زندگی ما دارد. برخی از این اثرات عبارت است از: میزان پایین جرم و جنایت (هالپرن، ۱۹۹۹؛ پاتنام، ۲۰۰۰)، بهداشت بهتر (ویلیکینسون، ۱۹۹۶)، طول عمر بیشتر (پاتنام، ۲۰۰۰)، موفقیت تحصیلی بیشتر (کلمن، ۱۹۸۸)، سطوح برابر درآمدی (ویلیکینسون، ۱۹۹۶، کواچی و دیگران، ۱۹۹۷).

---

۱۳ - Horizontal

۱۴ - Vertical

رفاه بیشتر برای کودکان و سوء استفاده کمتر از آن‌ها (کوت و شیلی، ۲۰۰۱)، فساد اداری کمتر و عملکرد بهتر دستگاه‌های دولتی (پاتنام، ۱۹۹۵) و عملکرد اقتصادی بهتر از طریق اعتماد بیشتر و کاهش هزینه‌های معامله با یکدیگر (فوکویاما، ۱۹۹۵).

از دید صاحب نظران سرمایه‌ی اجتماعی، یکی از منابع اصلی برای تولید سرمایه‌ی اجتماعی در سطح جهانی، خانواده است. او به نقش ساختار و کارکردهای خانواده در تولید این نوع سرمایه توجه چندانی نکرده است. فوکویاما به ذکر دو ویژگی مهم سرمایه‌ی اجتماعی می‌پردازد: اول این که، سرمایه‌ی اجتماعی متعلق به گروه‌هاست؛ نه انسان‌ها و افراد. دوم این که، سرمایه‌ی اجتماعی لزوماً امر مطلوبی نیست. هرچند این عدم مطلوبیت که با توجه به علم سیاست و علم اقتصاد مطرح شده، چندان مورد تحلیل قرار نگرفته است.

در عین حال سرمایه‌ی اجتماعی زیرمجموعه انسان نیست چرا که این سرمایه متعلق به گروه‌هاست و نه به افراد. سرمایه‌ی انسانی معمولی مانند سطح تحصیلات و مهارت را همچون «رابینسون کروزو» در جزیره ای دورافتاده نیز می‌توان کسب کرد. برعکس هنجارهایی که شالوده سرمایه‌ی اجتماعی را تشکیل می‌دهند، در صورتی معنا دارد که بیش از یک فرد در آن سهیم باشد. این گروه می‌تواند از یک گروه دوستی، یک سازمان غیردولتی، یک شبکه تا یک ملت را در برگیرد. شاید به دلیل این که سرمایه‌ی اجتماعی موضوعی مرتبط با گروه‌های اجتماعی است می‌تواند موضوعی جذاب برای فعالان جامعه مدنی به حساب آید (شارع پور، ۱۳۸۵: ۴۳).

به‌طور کلی، تئوری‌های مربوط به سرمایه‌ی اجتماعی را می‌توان به دو گروه عمده تقسیم کرد:

الف- در گروه اول به تبعیت از پاتنام (۱۹۹۳)، سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان یک پدیده فرهنگی تعریف می‌شود که نشان‌دهنده میزان اهمیت و توجه اعضای جامعه نسبت به امور مدنی بوده و بیانگر وجود هنجارهای اجتماعی مروج کنش جمعی و میزان اعتماد به نهادهای عمومی می‌باشد. تحقیق پاتنام در ایتالیا نشان داد که سرمایه‌ی اجتماعی در طول زمانی دراز انباشته شده و تجمع می‌یابد. در این معنا، سرمایه‌ی اجتماعی دارای ویژگی‌های یک کالای جمعی و عمومی می‌باشد.

عالمان سیاسی بیشتر بر رابطه بین سرمایه‌ی اجتماعی و توسعه آن دسته از نهادهای سیاسی که سبب تثبیت حاکمیت قانون می‌شوند، تأکید دارند. این نهادها در نهایت، انجام مبادلات اقتصادی را تسهیل می‌کنند.

ب- در گروه دوم برخلاف تعریف پاتنام، و به تبعیت از دیدگاه پی‌یربورديو (۱۹۹۳) سرمایه‌ی اجتماعی نوعی سرمایه‌گذاری افراد در شبکه‌های اجتماعی تلقی می‌شود. در این معنا، سرمایه‌ی اجتماعی یک کالای خصوصی و شخصی می‌باشد که می‌تواند به سرمایه‌ی فرهنگی تبدیل شده و بیانگر پایگاه اجتماعی فرد باشد؛ لذا اندوخته سرمایه‌ی اجتماعی فرد، بیانگر قدرت او در جامعه می‌باشد. کلمن نیز به همین سیاق بر مزایای سرمایه‌ی اجتماعی برای فرد یا برای شبکه افراد تأکید دارد. به اعتقاد کلمن هنجار معامله به مثل^{۱۵} بر سرمایه‌ی اجتماعی حاکمیت دارد و سرمایه‌ی اجتماعی می‌تواند از طریق تسهیل کنش جمعی، اثرات مثبت اقتصادی در سطح ملی داشته باشد.

بدین صورت از نظر کلمن، سرمایه‌ی اجتماعی در مرز بین کالای شخصی و کالای عمومی قرار دارد. برخی از محققان، دیدگاه بورديو و کلمن در مورد سرمایه‌ی اجتماعی را در یک ردیف قرار می‌دهند زیرا هر دو آن‌ها بر اندیشه معامله به مثل در روابط اجتماعی و اقتصادی تأکید دارند (همان: ۴۱). از آنجایی که در پژوهش حاضر، متغیرهای متعددی برای تبیین مشارکت ورزشی و سرمایه‌ی اجتماعی مطرح شده است و همچنان که در این بخش توضیح داده شد، متغیر مستقل (مشارکت ورزشی) و متغیر وابسته (سرمایه‌ی اجتماعی) تحقیق حاضر، مفاهیمی هستند که صرفاً نمی‌توان با یک مدل یا نظریه آن‌ها را سنجدید یا تبیین نمود به همین دلیل، چارچوب نظری پژوهش حاضر، ترکیبی می‌باشد. بدین معنا که بر پایه چند تئوری بنا گردیده است.

فرضیه های تحقیق

- ۱- بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان اعتماد اجتماعی تفاوت معنی داری وجود دارد.
- ۲- بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان هنجارهای تعمیم یافته تفاوت معنی داری وجود دارد.

۱۵- Reciprocity

- ۳- بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان مشارکت‌های داوطلبانه تفاوت معنی داری وجود دارد.
- ۴- بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان مشارکت‌های انجمنی تفاوت معنی داری وجود دارد.
- ۵- بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان کنش‌های یاری‌گرانه تفاوت معنی داری وجود دارد.
- ۶- بین دانشجویان دختر و پسر از نظر میزان سرمایه‌ی اجتماعی تفاوت معنی داری وجود دارد.

روش تحقیق

تحقیق حاضر با استفاده دو روش اسنادی و پیمایشی به انجام رسیده است. جامعه‌ی آماری تحقیق، شامل ۲ گروه از دانشجویان دختر و پسر دانشگاه مازندران که در نیمسال دوم سال تحصیلی ۹۰-۸۹ دروس تربیت بدنی ۱ و ۲ را انتخاب نموده بودند. که در مجموع شامل ۲۲۲۸ نفر بوده است. نمونه‌ی تحقیق با استفاده از فرمول اپتیمم نیمین، حدود ۲۸۵ نفر برآورد شده است که در جهت بالاتر بودن دقت نمونه‌گیری و همچنین رعایت تناسب میان تعداد دختران و پسران، نمونه تحقیق حدود ۳۸۷ نفر برآورد شده است که از این تعداد ۲۴۶ نفر دختر و ۱۴۱ نفر پسر تشکیل داده‌اند. در خصوص روش نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری طبقه متناسب استفاده شده است.

تعریف نظری و عملیاتی

- تعریف نظری سرمایه‌ی اجتماعی

از نظر رابرت پاتنام منظور از سرمایه‌ی اجتماعی، وجوه گوناگون سازمان‌های اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها است که می‌تواند با ایجاد و تسهیل امکانات هماهنگی، کارایی جامعه را بهبود بخشد (پاتنام، ۱۹۹۳: ۱۶۹). پاتنام در سال ۱۹۹۶ با کمی تغییر سرمایه‌ی اجتماعی را این گونه تعریف نمود: «منظور من از سرمایه‌ی اجتماعی آن دسته از ویژگی‌های زندگی اجتماعی، شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد است که مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا به شیوه‌ای مؤثرتر اهداف مشترک خود را تعقیب نمایند» (پاتنام، ۱۹۹۶: ۵۶ به نقل از خوش‌فر، ۱۳۸۷: ۱۱۶).

بعد ساختاری سرمایه‌ی اجتماعی

سرمایه اجتماعی ساختاری سبب تسهیل در تبادل اطلاعات، کنش جمعی و تصمیم‌گیری می‌شود. این نوع سرمایه‌ی اجتماعی ناشی از وجود انجمن‌ها و شبکه‌های اجتماعی قوی بوده و نسبتاً عینی و قابل مشاهده است (شارع پور، ۱۳۸۵: ۱۶۷). به عبارت دیگر بعد ساختاری سرمایه‌ی اجتماعی شامل ترکیب و شیوه عمل نهادهای محلی در سطح رسمی و غیر رسمی است که به عنوان وسیله‌ای برای توسعه اجتماع عمل می‌کند. این نوع سرمایه‌ی اجتماعی از طریق سازمان‌های افقی و شبکه‌هایی که فرآیند های تصمیم‌گیری جمعی و شفاف، رهبران پاسخگو، ارزش‌ها، اعتقادات و رفتارها و هنجارهای اجتماعی، شیوه کنش جمعی و مسئولیت‌پذیری متقابل دارند، ایجاد می‌شود (کریشنا و شرادر، ۱۹۹۹).

بعد شناختی سرمایه‌ی اجتماعی

سرمایه اجتماعی شناختی به ارزش‌ها، اعتماد، گرایش‌ها و عقاید مشترک، باز می‌گردد. به همین خاطر، بیشتر امری ذهنی و مفهومی نامحسوس است. بعد شناختی در واقع به شناخت افراد نسبت به دیگران مربوط می‌شود. به عنوان مثال، اعتماد یک فرد نسبت به همکارانش، حاکی از شناخت او از ایشان می‌باشد. سرمایه‌ی اجتماعی شناختی، از طریق همین امور، همکاری و فعالیت‌های جمعی دارای منافع متقابل را ترغیب می‌کند (حسینی، ۱۳۸۴: ۱۷).

- تعریف عملیاتی سرمایه‌ی اجتماعی

اما در تحقیق حاضر با توجه به تعریف نظری و تلفیق مدل‌های مختلف تئوریک، سرمایه‌ی اجتماعی به دو بعد ساختاری و شناختی تقسیم شده است که تعریف عملیاتی آن‌ها به شرح زیر می‌باشد:

جدول شماره ۱- فرآیند شاخص‌سازی مفهوم سرمایه‌ی اجتماعی در تحقیق حاضر

مفهوم	ابعاد	شاخص‌ها	گروه‌ها
اعتماد اجتماعی	شناختی	هنجارهای تعمیم یافته	رعایت ارزش‌ها توسط مردم: راست‌گویی و پرهیزگاری - گذشت، فداکاری، عنو و بخشش - انصاف و رعایت عدالت - درستکاری و پرهیز از تقلب - کمک به یکدیگر و همیاری
		اعتماد	میزان اعتماد فرد به: اعضای خانواده - فامیل و خویشان - دوستان - همکلاس‌های دانشگاه - مردم (ایرانیان) - نمایندگان مجلس - دادگاه‌ها و قضات - مدیران سازمان‌های دولتی - سیاست‌مداران - پلیس و نیروی انتظامی (پاسگاه) - روحانیون - اعضای شورای شهر/روستا - روزنامه‌ها - رادیو و تلویزیون داخلی - رادیو و تلویزیون خارجی - پزشکان - اساتدان دانشگاه - معلمان - ورزشکاران - کسبه و بازاریاران - رانندگان تاکسی و اتوبوس

ادامه جدول ۱

<p>اگر برای هر یک از افراد و گروه های زیر مشکل حادی (مثل نیاز شدید مالی، تصادف، وقوع زلزله، سیل و...) پیش آید و شما بتوانید آن مشکل را برطرف کنید تا چه حد داوطلبانه برای حل آن مشکل همکاری و مشارکت می کنید؟ اعضای خانواده-فامیل و خویشان-دوستان-همسایگان-هم کلاسی های دانشگاهی-مردم (ایرانیان)</p>	<p>مشارکت داوطلبانه</p>	
<p>میزان ارتباط با: انجمن های خیریه- باشگاه ورزشی و تفریحی- انجمن های علمی، آموزشی و فرهنگی- انجمن های اسلامی- پایگاه بسج- گروه های مذهبی- صندوق قرض الحسنه دوستانه یا خانوادگی</p>	<p>مشارکت انجمنی</p>	
	<p>کنش های یا رنگ را نه</p>	<p>ساختاری</p>

گویه های فوق با استفاده از یک طیف ۵ قسمتی از یک تا پنج مورد اندازه گیری قرار می گیرد: ۱- اصلاً کم ۲- کم ۳- تا حدودی ۴- زیاد ۵- کاملاً. سؤال های شماره ۱-۲۳ الی ۳-۳۴ و ۱-۳۸ الی ۵-۳۸ پرسشنامه مربوط به این ابعاد از مفهوم سرمایه ی اجتماعی می باشند.

اعتبار و روایی ابزار سنجش

با توجه به این که الگوی مورد استفاده در تحقیق حاضر برگرفته از مدلی است که طی چند سال گذشته در بسیاری از نقاط کشور به کار گرفته شده، نسبت به اعتبار محتوایی^{۱۶} ابزار سنجش تا حدودی از قبل اطمینان حاصل شده بود. با این وجود به جهت تطبیق آن با شرایط جامعه آماری، پرسشنامه طراحی شده در اختیار تعدادی از متخصصان علوم اجتماعی آشنا با مفهوم سرمایه ی اجتماعی قرار گرفته و از نظرات آنان برای شناسایی اعتبار شاخص ها استفاده گردید. بدین ترتیب اعتبار صوری^{۱۷} ابزار تأمین گردید. برای حصول از روایی یا پایایی^{۱۸} ابزار سنجش از ضریب آلفای کرونباخ که از مناسب ترین روش های محاسبه روایی می باشد، استفاده شد. جدول زیر نشان دهنده ابعاد

۱۶- Content validity

۱۷- Face validity

۱۸- Reliability

بررسی وضعیت سرمایه‌ی اجتماعی در بین جوانان با تأکید بر جنسیت

مختلف سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشد که به سنجش آن‌ها در بین دانشجویان دانشگاه مازندران پرداخته شد.

جدول شماره ۲- ضرایب آلفای کرونباخ برای مفاهیم مورد سنجش

ردیف	مفاهیم	تعداد نمونه	ضریب آلفای کرونباخ
۱	سرمایه اجتماعی	۸۲	۰/۹۷
۲	بعد شناختی	۲۷	۰/۹۴
۳	بعد ساختاری	۵۵	۰/۹۸
۴	اعتماد	۲۴	۰/۹۴
۵	هنجارهای تعمیم یافته	۵	۰/۹۴
۶	مشارکت انجمنی	۷	۰/۹۵
۷	مشارکت داوطلبانه	۲۴	۰/۹۵
۸	کنش‌های یا رینگ را نه	۱۱	۰/۹۳

یافته های تحقیق

توصیف متغیر های فردی - اجتماعی

تعداد کل افراد نمونه تحقیق ۳۸۷ نفر بوده است که از این تعداد ۶۳/۶ درصد (۲۴۶ نفر) را زن و ۳۶/۴ درصد (۱۴۱ نفر) آنان را مردان تشکیل می‌دهند. میانگین سنی آن‌ها برابر با ۲۲ سال بوده است. در خصوص وضع تأهل، ۷۶ درصد مجرد و ۲۲/۲ درصد متأهل بوده‌اند. در مورد رشته تحصیلی، ۷۰/۳ درصد پاسخگویان رشته علوم انسانی، ۵/۴ درصد فنی و مهندسی، ۱۹/۴ درصد علوم پایه و ۱/۸ درصد هنر و معماری بوده‌اند.

توصیف متغیر وابسته:

متغیر سرمایه‌ی اجتماعی در مقاله حاضر متشکل از دو بعد شناختی و ساختاری می‌باشد که از ترکیب ۸۲ سؤال در سطح ترتیبی به دست آمده است. که نتیجه آن به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول شماره ۳- توصیف متغیر وابسته (سرمایه‌ی اجتماعی)

متغیر سرمایه‌ی اجتماعی و ابعاد آن	میانگین به درصد
بعد شناختی	۵۳.۳۱
بعد ساختاری	۵۹.۲۷
سرمایه‌ی اجتماعی	۵۷.۸۰

داده های جدول فوق حاکی از آن است که میانگین میزان سرمایه‌ی اجتماعی جامعه آماری مقاله حاضر بدون در نظر گرفتن متغیر جنسیت، در حدود ۵۸ درصد است که به نوعی بیانگر توجه بیشتر به زیر ساخت‌های ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی در جامعه می‌باشد تا بتوان این نتیجه را به سمت صعودی تغییر داد و از کارکردهای سرمایه‌ی اجتماعی بالا در جامعه جهت توسعه هر چه بیشتر جامعه در ابعاد مختلف بهره برد.

نتایج استنباطی

با توجه به نوع فرضیه های تحقیق که اصولاً مقایسه ای می‌باشد از آزمون T برای بررسی آماری آنها استفاده شده است که نتایج به دست آمده از آزمون این فرضیه‌ها به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول شماره ۴- آزمون فرضیه های تحقیق

شماره فرضیه	ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی	وضعیت جنسیت	فراوانی مطلق	میانگین	انحراف معیار	مقدار T	سطح معنی داری
۱	اعتماد اجتماعی	دختر	۱۹۲	۵۸.۰۸	۱۲.۵۸	۲.۷۷	۰.۰۰۶
		پسر	۱۱۲	۶۲.۰۲	۱۰.۶۶		
۲	هنجارهای تعیین یافته	دختر	۲۰۳	۸.۴۷	۳.۳۷	۷.۱۲۰	۰.۰۰۰
		پسر	۱۰۹	۱۱.۱۶	۲.۸۰		
۳	مشارکت داوطلبانه	دختر	۲۴۰	۹.۱۸	۲.۳۵	-۰.۹۹۹	۰.۳۱۹
		پسر	۱۳۹	۸.۹۳	۲.۲۹		
۴	مشارکت‌های انجمنی	دختر	۲۲۵	۱۴.۱۲	۵.۷۹	۵.۲۵	۰.۰۰۰
		پسر	۱۳۰	۱۷.۷۵	۶.۵۴		
۵	کنش‌های با رنگ وا نه	دختر	۲۲۴	۳۱.۷۹	۶.۰۳	۰.۱۰۵	۰.۹۱۶
		پسر	۱۲۸	۳۱.۸۷	۷.۳۱		
۶	سرمایه‌ی اجتماعی	دختر	۱۵۳	۲۳.۱۸	۳۳.۲۲	۱.۷۳	۰.۰۰۵
		پسر	۸۳	۲۴۱.۷۵	۳۷.۷۲		

خروجی آزمون T جهت مقایسه میانگین ابعاد مختلف سرمایه‌ی اجتماعی پاسخگویان دختر و پسر که در جدول فوق آمده است، نشان می‌دهد که:

- ۱- میان اعتماد اجتماعی دانشجویان دختر و پسر تفاوت وجود دارد که میانگین اعتماد اجتماعی پسران (۶۲/۰۲) بیشتر از دختران (۵۸/۰۸) می‌باشد و از لحاظ آماری این تفاوت معنی دار می‌باشد. بنابراین فرضیه H۱ تأیید می‌شود و میان میزان اعتماد اجتماعی دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنی داری وجود دارد.

۲- میان میزان هنجارهای تعمیم یافته دانشجویان دختر و پسر تفاوت وجود دارد که میانگین میزان هنجارهای تعمیم یافته پسران (۱۱/۱۶) بیشتر از دختران (۸/۴۷) می‌باشد و از لحاظ آماری این تفاوت معنی دار می‌باشد. بنابراین فرضیه H۱ تأیید می‌شود و میان هنجارهای تعمیم یافته دختران و پسران تفاوت معنی داری وجود دارد.

۳- میان مشارکت داوطلبانه دختران و پسران تفاوت اندکی وجود دارد که میانگین مشارکت داوطلبانه دختران (۹/۱۸) بیشتر از پسران (۸/۹۳) می‌باشد ولی این میزان تفاوت از لحاظ آماری معنی دار نمی‌باشد. بنابراین فرضیه H۱ تأیید نمی‌شود و میان مشارکت داوطلبانه دختران و پسران تفاوت معنی داری وجود ندارد.

۴- میان مشارکت انجمنی دختران و پسران تفاوت وجود دارد که میانگین مشارکت انجمنی پسران (۱۷/۷۵) بیشتر از دختران (۱۴/۱۲) می‌باشد و از لحاظ آماری این تفاوت معنی دار می‌باشد. بنابراین فرضیه H۱ تأیید می‌شود و میان مشارکت انجمنی دختران و پسران تفاوت معنی داری وجود دارد.

۵- تفاوت اندکی میان کنش‌های یا ریگ را نه دانشجویان دختر و پسر وجود دارد که میانگین کنش‌های یا ریگ را نه پسران (۳۱/۸۷) کمی بیشتر از دختران (۳۱/۷۹) می‌باشد. اما از لحاظ آماری این تفاوت معنی دار نمی‌باشد. بنابراین فرضیه H۱ تأیید نمی‌گردد و میان کنش‌های یا ریگ را نه دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنی داری وجود ندارد.

۶- در نهایت میان سرمایه‌ی اجتماعی دانشجویان دختر و پسر تفاوت وجود دارد و میانگین سرمایه‌ی اجتماعی پسران (۲۴۱/۷۵) بیشتر از دختران (۲۳۳/۱۸) می‌باشد ولی این تفاوت از لحاظ آماری معنی دار نمی‌باشد. بنابراین فرضیه H۱ تأیید نمی‌گردد و میان سرمایه‌ی اجتماعی دختران و پسران تفاوت معنی داری وجود ندارد.

نتیجه گیری

از میان ۶ فرضیه تحقیق، همان طور که در جدول بالا آمده است، به جز در مشارکت داوطلبانه که میانگین مشارکت دختران بیشتر از پسران بود، در ۵ فرضیه دیگر تفاوت در میانگین‌ها به نفع دانشجویان پسر بوده است. به عبارت دیگر نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که میزان کنش‌های یا ریگ

را نه، هنجارهای تعمیم یافته، اعتماد اجتماعی، مشارکت‌های انجمنی و در مجموع سرمایه‌ی اجتماعی دانشجویان پسر نمونه آماری تحقیق حاضر بیشتر از دانشجویان دختر می‌باشد. در حالت کلی نتیجه بررسی حاضر نشان دهنده آن است که جنسیت با برخی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی رابطه دارد. به عبارت دیگر یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر میزان سرمایه‌ی اجتماعی افراد می‌تواند جنسیت باشد و با توجه به نظر اوپوف در دسته بندی سرمایه اجتماعی، مشاهده می‌گردد که مردان اصولاً در بعد شناختی سرمایه اجتماعی از زنان پیشی می‌گیرند. در تحقیق ولمن (۱۹۹۸) این مسأله از طریق این واقعیت تأیید می‌شود که شبکه‌های اجتماعی مردان و زنان از ریشه و اساس با هم متفاوت نیستند و اگر برخی از وقایع زندگی مثل وضعیت تأهل، بچه داری و وضعیت استخدامی را کنترل نماییم، تفاوت جنسیتی در بحث سرمایه‌ی اجتماعی از بین می‌رود یا حداقل کاهش می‌یابد. سوسن باستانی و همکاران (۱۳۸۵) نیز به نتایج مشابه ولا رسیدند. در واقع شرایط و رویدادهای متفاوت بر تغییرات در روابط تأثیر می‌گذارد. مرد بودن و زن بودن در جامعه موقعیت‌های متفاوتی را برای افراد به وجود می‌آورد که یکی از کارکردهای پنهان آن ایجاد بستر لازم جهت برقراری ارتباط اجتماعی قوی‌تر توسط مردان نسبت به زنان می‌باشد.

منابع

منابع فارسی

- حسینی، س. ا. ح. (۱۳۸۴). «سرمایه‌ی اجتماعی: بررسی رابطه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی و سهم استان در تولید ناخالص داخلی برای سال ۱۳۷۹». پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اقتصادی دانشگاه مازندران.
- خوش‌فر، غ. ر. (۱۳۸۷). «تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر مشارکت سیاسی (مطالعه موردی استان گلستان)». پایان‌نامه دکتری دانشگاه علامه طباطبائی.
- رضائی‌یاشا، ص. (۱۳۹۰). «بررسی تأثیر مشارکت ورزشی بر سرمایه‌ی اجتماعی جوانان (مطالعه موردی: دانشجویان مازندران)». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بابل.
- شارع‌پور، م. (۱۳۷۹). تقد و بررسی کتاب پایان‌نظم، کتاب ماه علوم اجتماعی.
- شارع‌پور، م. (۱۳۸۵). «سنجش سرمایه‌ی اجتماعی در استان مازندران (مناطق شهری و روستایی)». سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران.
- شارع‌پور، م. (۱۳۸۸). «سنجش سرمایه‌ی اجتماعی استان کهگیلویه و بویراحمد». استانداری کهگیلویه بویراحمد.
- شجاع‌باغینی، م. م. (۱۳۸۷). «مبانی مفهوم سرمایه اجتماعی». تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- فیلد، ج. (۱۳۸۶). «سرمایه‌ی اجتماعی»، ت.غ. ر. غفاری و ح. رضائی، تهران: انتشارات کویر.
- فوکویاما، ف. (۱۳۷۹). «پایان‌نظم، ت.غ. ع. توسلی، تهران، انتشارات جامعه ایرانیان، چاپ اول.

منابع لاتین

- Baum, F.(2000), " Social capital, economic capital and power: Further issues for a public health agenda ", *Journal of Epidemiological Community Health*, 54, pp: 409-410.
- Bourdieu, P.(1986), " The forms of capital ", In J.Richardson(Ed.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood Press.
- Coleman, J.S.(1988), " Social capital in the creation of human capital ", *American Journal of Sociology*, 94: 95-120.
- Fukuyama, F.(1995), " Trust: The social virtues and the creation of prosperity ", New York: Free Press.
- Hanifan, L.(1916), " The rural school community centre ", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol.67, pp: 130-138.
- Krishna, A. & Uphoff, N.(1999), " Mapping and measuring social capital: A conceptual and empirical study of collective action for conserving and developing watersheds in Rajasthan, India ", *Social Capital Initiative Working Paper 13*, World Bank, Washington DC.
- Narayan, D. & Cassidy, M.F.(2001), " A dimensional approach to measuring social capital: Development and validation of a social capital inventory ", *Current Sociology*, Vol.42, No. 2, pp:59-102.
- Putnam, R.D.(1995), " Bowling alone: America's declining social capital ", *Journal of Democracy*, 6:65-78.
- Putnam, R.(2000), " Bowling alone- The collapse and revival of American community ", New York: Simon & Schuster.

